

Nagy Zita

Út a lélek legszéléig

A. Túri Zsuzsa: *Sivatagi szél*

2019 őszének kortárs magyar irodalmi éghajlatát A. Túri Zsuzsa¹ költő, író egy igen csak meglepő, egzotikus fuvallattal kényeztette legifjabb megmutatkozásával a *Sivatagi szél*² című – eddig költőként debütált alkotó ellenére – prózaremekével. A *Befejezetlen szimfónia* (2015)³, a *Boszorkánytükör* (2016)⁴ és a *Tűztündértánc* (2017)⁵ kötetek tiszta lírahangja most a regény keretein belül kiteljesedve bizonyítja, hogy milyen az, ha – a mai gyakorlattal ellentétben – az írást, bloggerek és egynapos celebek helyett, meghagyjuk a valódi alkotókra. A jelen kiadványa, ahogy két utóbbi kötete is, Köves József, a budapesti K. U. K. Kiadó vezetőjének és csapatának értő oltalmával került megjelenésre. A korábban már bevált együttműködés ismét gyümölcsözőn kamatozott; személyes mércém szerint, A. Túri Zsuzsa írása a modern kor egyik legnehezebb kitételeknek tesz teljes mértékben eleget; egyszerre érték és valódi irodalom, ugyanakkor nem rétegművészet, a „többség” figyelmére is elvitathatatlan joggal pályázhat.

Mindig úgy gondoltam, valami kis betekintést nyújt egy adott könyvespolc tartalma a tulajdonosának jelleméről, mivoltáról, egyfajta közvetett kivonatként, de hasonlóan akár a filmes-zenei gyűjtemények is árulkodók lehetnek. „Az ember az, amit olvas. Az ember az, amit néz” – következtet a Nobel-díjas orosz alkotó, Joszif Brodskij is, ennek értelmében válik még érdekesebbé és – egy jó ideje már – egyben lehangolóvá is például egy könyvesbolt sikerlistás szegmense. Kíváncsi olvasóként reménykedve igyekszünk elcsípni valami jót, amely egyúttal népszerű is, nyugtázva; lám, kell még a nívó is. Olyan, amelyet azért olvas a többség, mert valóban kiváló, nem pedig azért „kiváló”, mert sokan olvassák. Azonban a „köz-ízlés”, mint olyan, egyre inkább egymás antinómiája. Ezekben a furamód bájos-baljós korokban, amikor – a fejlett térségeket tekintve – már nem lőnek ránk minden sarokból, és a „négyes-hatos”⁶ közlekedését is

¹ Budapesti születésű, de évtizedek óta Genfben élő magyar író, költő, francia szakos tanár, önálló kiadványai mellett az Agria, A Hetedik, a Kaláka Irodalmi Magazin, az Art’húr Irodalmi Kávéház, a Litera-túra, a Montázs, az Irodalmi Epreskert, a Zürichi Magyar Ház és a GenfHun állandó szerzője

² A. Túri Zsuzsa: *Sivatagi szél*, K. U. K. Kiadó, Bp., 2019

³ A. Túri Zsuzsa: *Befejezetlen szimfónia*, Underground Kiadó Kft., 2015

⁴ A. Túri Zsuzsa: *Boszorkánytükör*, K. U. K. Kiadó, Bp., 2016

⁵ A. Túri Zsuzsa: *Tűztündértánc*, K. U. K. Kiadó, 2017

⁶ 4-es és 6-os villamos útvonala, Budapest

csak legfeljebb a BKK vagy az utasok szeszélye korlátozza, nem pedig a Dunába robbantott hidak elárvult pillérei, talán kicsinyes semmiségnek tűnhet mindez. Nem volt még kor látszólag nyugodtabb, komforttól roskatagabb, a technikai és tudományos fejlődés szélesebb, az emberi psziché azonban máig nehezen megragadható. Ősünk, a *cro-magnoni* ember azért élhetett túl a *Neander-völgy*vel szemben, mert az előbbiek törzsekbe tömörültek, a '90-es években pedig a tudományosan is bizonyított *tükörneuron* idegsejtünkkel vagyunk képesek az empátia mellett az utánzásra is, mindezek a további túlélés feltételei azonban könnyen vesznek negatív irányt.

A *tömegpszichózis*, mint az egyszerűen legjobban manipulálható, ugyanakkor kontrollálhatatlan és olykor ijesztő társadalmi jelenség, amely könnyen csap aktív agresszióba, mint oly sok történelmi példa summázza, vagy épp ellenkezőleg, passzív mulasztásba⁷ torkollik. Talán nem ismeretlenek a tételek, miszerint, hogy egy propaganda népszerű legyen, a közösség legkevésbé művelt tagjához kell azt igazítani, valamint minél alacsonyabb szintre helyezik annak mércéjét, annál nagyobb az általa megmozgatható tömeg. Mindez igaz még akkor is, ha szépséghibáját – vagy éppen ebben az esetben épp nagyobb súlyát – az adja, hogy a *Mein Kampf*ban hangzanak el. Az egyéni érzékenységen és ízlésen túl talán ilyen szempontból sem érdemes elbogatellizálni, hogy nem utolsó, mit olvasnak, végképp, mit olvasnak sokan. Bár az élet látszólag felértékelődött, annak minősége azonban – a testet-lelket gyógyító kozmetikai, éttrendkiegészítő, a kedvező hitel és kihagyhatatlan műszaki cikkeket ajánló reklámok ellenére sem, ahogy az általános élethossz kitolódása sem elég ok arra, hogy jelentéktelenre pazaroljuk azt.

A fentiek fényében kettős öröm lehet A. Túri Zsuzsa könyve. Egyrészt pompás, lélek-gazdagító irodalmi élmény, másrészt azáltal, hogy a témáját tekintve rögtön szimpatikusá válhat a nagyobb olvasóközönség részére is, akár kisebbfajta kultúrákövetként emelhet az általános színvonalon is.

Tudnunk kell, a mai, „kelendő” kulturális vonulatban vannak olyan bizonyos biztos hozzávalók, amelyekből „fogyaszthatóbbá” válik egy-egy mű, amolyan modern kori „vándormotívumok.” Miután a mágikus- és vámpírirodalom⁸ évtizedes sikertörténeteket tudhat maga mögött, a határfezesegető erotikus művek⁹ és a valamely súlyos betegség által beárnyékolta fiatalkori szerelmeken alapuló kiadványok unalmas tömkelege¹⁰ mellett egy ideje az olyan hívószavak is a figyelem középpontjában állnak, mint az

⁷ Pl. a hírhedt 1964-es Kitty Genovese gyilkosság: a majd fél óráig tartó késelésnek közel 38 szem- és fültanúja volt, azonban segítségnyújtást senki nem kezdeményezett, mind ösztönösen a másikra hárította át annak felelősségét, a bystander-effektus (járókelő-effektus) alapján; minél többen részei egy vészhelyzetnek, annál nagyobb az arra való reakció passzivitása, a reakcióidő kitolódása

⁸ Pl. Stephenie Meyer *Alkonyat*-sorozata

⁹ Pl. E.L. James: *A szürke ötven árnyalata* sorozat

¹⁰ Pl. John Green: *Csillagainkban a hiba* / Trish Cook: *Éjjeli napfény* / R. Lippincott – M. Daughtry – T.Iaconis: *Két lépés távolság* stb.

„utazás” (akár minél egzotikusabb helyszínen), a „gasztronómia”, a „magányos, de társát és önmagát, helyét és az élet esszenciáját is kereső felnőtt (általában) női karakter.” Egy pillanatra félretéve a mostanában sokszor hallható genderelmélet háttérhangjait, beláthatjuk, az adott írások célközönsége elsősorban a mai, átlag női olvasó. Talán az egyik legnépszerűbb könyv volt ezen „hasznos hármas” (utazás-étel-nő) vonalán a páratlan nemzetközi sikereket befutó, *Ízek, imák, szerelmek* című Elizabet Gilbert önéletrajzi ihletésű „utazó” regénye, de az úgynevezett „top 10”-ben sorozatosan láthatunk kimondottan a magyar könyvpiacra megjelenő, ilyen jellegű munkákat. Nem titok, a *Sivatagi szél* jéghegycsúcsán is mindhárom „kritérium” megcsillan. A cselekményét igencsak röviden summázva; Anna, az ifjú színésznő az új, boldogabb élet ígéretével tart idősebb szerelmével Svájcba, a férfinak azonban van egy addig nem ismert, agresszív oldala is. Ezért végül a főhősnőt utazásai, élményei (gasztronómiai is!), világ- és önmegismerése, csalódásai és reményei, társkeresései egészen Budapeستől Bécsen és Svájcra át Afrikáig sodorják. A lényegi különbség azonban, hogy az A. Túri Zsuzsa műnek van mélysége, karakterei, és helyzetközlései többrétegűek, valóságlátása éles, ebből fakadóan helyzetfestései kontúrosak, párbeszédei pergősen filozofikusak, öni-róniától és keserűdes humortól gazdag, ismeretanyaga széles hatósugarú, cselekményvezetése az érdeklődést fenntartó, leírásai élvezetesek és részletesek, vizuális igénnyel megkomponáltak. Egyszóval; stílusa van, mi több, jól tud írni, mint költő, már tudjuk, s mint most tanúságot tesz, prózairóként is oda kell rá figyelni. „Egyik-másik művészeti ágban való megmerülése segíti az újabb és újabb alkotások létrejöttét”¹¹ – ahogy Szokolczay Lajos írja az *Időlámpa* című, összegyűjtött tanulmányokat tartalmazó nagy formátumú munkájában. *Elrejtett arcok...*, az elsősorban festőként ismert Dalí regénye, *Képarchitektúra*, a szélesebb körben irodalmi munkásságáról ismert Kassák festménye, de a végtelenig folytathatnánk a sort. Bár A. Túri Zsuzsa esetében nem egy teljesen más művészeti ágban való megmártózás jön szóba; mégis líráról prózára vált, azonban költőkaraktere jó hasznára van elbeszélésének; végtelen személyes és dallamos hangneme, tömörségében is komplex kifejezésmód, nyelvi virtuozitás jellemzi.

A. Túri Zsuzsa költészete az egyéni, legsajátabb létezéselményt úgy tágítja egyetemessé, hogy játszi könnyedséggel szól bárkihez, s ezt regényében sem adja lejjebb. Személyes hangvétele, a megkapó, egyszerű, de művészién kezelt őszintesége, természetessége affektálásmentesen, közvetlen szólíthat meg bárkit. A fentiekkel kapcsolatban ki kell térni arra is; a regénycím maga is úgy mond „közönségbarát”, tömören sejtelmes, a borító pedig Révész Éva Gabriella, számítógépes grafikus ismét telitalálatos, a regénytartalom hangulatához igazodó, egyúttal figyelemfelkeltő remeke.

A regény fülszövege a babitsi állítást akceptálja, miszerint „nem az énekes szüli a dalt, a dal szüli énekesét,” valóban így kell legyen, a pirandellói „szerzőkeresés”¹² szimboli-

¹¹ Szokolczay Lajos: *Időlámpa* (Összegyűjtött művészeti írások 2011–2013), Ráció, Bp., 2016. (79. o.)

¹² Pirandello: *Hat szerep keres egy szerzőt* című drámája

kus dilemmáján győzedelmeskedve, a *Sivatagi szél* sorai kétségkívül tehetséges szerzőhöz sodródtak. Nyilván nem megítélhető és a mű végső szempontjából lényegtelen is, hogy milyen arányú önéletrajzi elem kaphatott helyet a regényben, nehéz meghatározni, hogy a regényes élet szülte-e kalandos mesélőjét vagy ellenkezőleg, mindenesetre az alkotónak soha nem a szigorúan vett élettényeivel kell elszámolni, sokkal inkább a jellem azokhoz való viszonyával, nem a kívülről befelé áramló, sokkal inkább a belülről kivetődő, a mély lelki történések produktumaival. Akár a véglelesség sem lehet ismeretlen, így izzik például szenvedélytől a szinte remeteként élő Emily Dickinson költészete, így hajlik a spleeni melankóliába Byron szenvedélyes élete. Mindenesetre a regény hangvétele személyes hangoltságú, részletező, hajlunk az önéletrajzi élmények aktív, közvetlen közrejátszása felé. A főhős Annának keresztelése is leleményes választás; egyszerű, csupán két betű gyönyörű együtthangzata, mégis hagyományos, gyakori utónév, amely további „előnye”, a legtöbb országban szerepel valamilyen formában, és nem utolsósorban a Zsuzsanna névváltozatnak is tagja.

A regény szerkesztése nem folytonos, hanem dinamikusan váltakozó, akár egy film- vagy zeneművészeti megoldás, akár a szél változó hangjai és irányjai. Bevezetés helyett „*prélude*” nyit „*in medias res*”-szerű felütéssel, majd 9 – úgynevezett – „tétellel” váltakoztatja lendületesen a cselekmény helyszínét és idejét, nagyrészt Svájc és Afrika, valamint Anna életének két leginkább meghatározó kapcsolata Miklós és Karl között, és az utóhangban kap elhalkuló, de akár folytatásra nyitott lezárást.

A *Sivatagi szél* művészi hozzáértéssel ábrázolt vándorlásai közben egy intenzíven élt, következtetéseket levonni képes léttapasztalat egy izgalmas, tanulságos „*magánrejtelmekkel teli*”¹³, és akár – sőt nagy valószínűséggel – sokak sorsával is rokonságot mutató világ bontakozik ki. Stílusában egyrészt olyan színvonalas irodalmi hagyományokra emlékeztet, mint például a Jókai Anna, akár a Tormay Cécile-féle, az adott kor ön- és útkereső női aspektusa. Ugyanakkor mindezt az utazás, a „világlátás” ókortól tartó szemlélettágító értékének, a felfedezés kalandjának égisze alá helyezve, de ízig-vérig a jelenkor síkjain megélve és elrendezve azt. Ma szinte minden komplexebb, az individuum kétségei, reményei és csalódásai, legyen akár nő, akár férfi, az utazás már inkább multilét és mindennapi többnyelvűség (az amerikai indiánoknál ennek olyan értéke volt, amelyhez úgy gondolták, biológiailag is több nyelvre lenne szükség), az elvágy, a honvágy¹⁴, a ki- és bevándorlás körforgásai, a kultúrák hétköznapivá vált (szerencsés-szerencsétlen) keveredései.¹⁵

¹³ „Magánrejtelmekkel teli világ.” – állította a neoromantikát képviselő festő, John Craxton (1941), in: Amy Dempsey: A modern művészet története, Képzőművészeti Kiadó 2003., Bp., ford: Szerkes Andrea, Szikra Renáta

¹⁴ „Aki külföldön él, olyan, mint a leszakított virág. Csak szára van, a gyökerei ott maradtak valahol, más földben.” 109

¹⁵ „Egy magyar és egy német, akik franciául és angolul beszélnek egymással – egy arab országban.

A könyv legfőbb érdeme azonban, hogy Anna eseménydús útja során hihetetlenül pontos modern kori láttelepet, a legaktuálisabb társadalmi kórképet kapjuk. Az „*igazat mondd, ne csak a valódit*”¹⁶ szövegein játszva a szerző tehetséggel, kendőzetlenül ábrázolja a valóságot, a bátortalan és szégyenlős szerecsenmosdatásos lelkiismeret helyett, kalandosan viszonyulva mind önmagához, mind a világhoz, sem rosszabbnak, de sem jobbnak nem láttatva azt. Nem odázza el, amit kivándoroltak gyakran, hogy Nyugat-Európának (igen, még Svájcnak is) igencsak vannak árnyoldalai is,¹⁷ hogy például a harmadik világban élő nők hátrányos helyzetének változatlansága miatt részben ők maguk is hibásak,¹⁸ hogy nincs annyi segítség, amely az emberi bigott berögződésekkel felvehetné a harcot¹⁹, hogy a szerelmi kapcsolatok nem hollywoodi filmek, hogy a család sem mindig biztos pont, hogy kicsit mindig „*mókás dolog az élet* – ahogy a Joseph Conrad-i utazásregénnyel szólva – *könyörtelen logika rejtelmes rendje egy hiábavaló cél érdekében. A legtöbb, amit kaphatunk tőle: önmagunk megismerése.*”²⁰ Ahogy Anna karaktere is temérdek élménye során leginkább ezzel gazdagodik, és valljuk be, ez sem utolsó.²¹

„*Hiába szereti az ember az otthonát, ragaszkodik az emlékeihez, valahol, a lelke mélyén ott ül az üresség. Az ilyen ember hamar rájön, hogy a legnagyobb szeretetben, a legmélyebb szerelemben is magányos, valamiféle aprócska sziget, melyet idővel elnyel az idő óceánja,...*”²² „*Tulajdonképpen boldog is lehettem volna, de az ember mindig elégedetlen.*”²³ – a *Sivatagi szél* sorai pontosan ragadják meg a modern világban létező individuuum lelkületét, az általános világérzületre is ráhangolódva, megannyi népszerű

Mosolyognom kellett, akárhányszor eszembe jutott.” (8. old.) „Egy nagy bajuszú, kövér török kebabot árult lakókocsiból, egy nagyon sovány olasz pizzaszéleteket kínált bodegából, egy spanyol asszonyosság pedig paellát egy fedett stand mögül.” (124–125. old.)

¹⁶ József Attila: Thomas Mann üdvözlése

¹⁷ „Amit én sokáig a városközpontnak hittem, mivel ott volt a buszunk végállomása, az a kurvanegyed volt, mindennapos késelésekkel, dílerekkel, furcsa bárokkal, pezsgő étellel.” (37. old.) „Éppen olyan lepusztult volt, mint Pesten bármelyik lakótelepi ház.” (32. old.)

¹⁸ „De ha akarnám, se tudnám megakadályozni. Nekem is vannak lányaim. Amikor abba a korba értek, hogy le kellett metszeni róluk a felesleget, megjelent nálunk vagy öt öregasszony, s az anyósommal és a feleségemmel együtt elvitték az éppen soros kislányt.” (221. old.)

¹⁹ „Nem kapom el. / Miből gondolod? / Allah megvéd. / Komolyan? / Az AIDS-től is.” (250. old.) „De vannak olyan, már fertőzött emberek, akik direkt nem használják, azt mondják, ha ők elkapták, kapja el más is.” (251. old.)

²⁰ Joseph Conrad: A sötétség mélyén, Alinea Kiadó, 2011. (123. old.)

²¹ „Nem lehet elintézni annyival, hogy Miklós volt a gonosz és én a jó. Vagy hogy bolond voltam, mert sokáig vele maradtam. Minden kín és keserűség ellenére sokat tanultam...” (347. old.)

²² 6. old.

²³ 321. old.

alkotással rokon hangulatsíkokon rezonál. „Áruld el ..., boldog vagy ebben a modern világban? Vagy többre van szükséged? Van valami más, amit keresel? ... Nem fáraszt, hogy próbálsz betölteni az űrt?”²⁴ – többek közt így hangzanak egy 2018-as film hatalmas sikereket arató, Oscar-díjjal is jutalmazott duettdalának kezdősorai is.

A regény szereplői a 21. század mindennapi figurái, különböző életkorú, nemű, társadalmi státuszú, szexuális irányultságú, de végképp eltérő nemzetiségű sziluettek pedig félreismerhetetlenül a modern kor típusalakjait körvonalazzák, kendőzetlen mutatva be őket és helyzeteiket, az egyéni sorsaikon át hozva közel globális társadalmi, gazdasági kollektív problémákat. A teljesség igénye nélkül, a manapság legtöbb országra jellemző keserűdes „multikulti” szemléletes ábrázolása, de van bohém homoszexuális brazil barát (*Nelson*), kelekótya, lecsúszott, alkoholista lengyel barátnő (*Beata*), a kétes régiségkereskedést vezető vietnámi (*Van Lam Le*), a korábban reményteljes, de HIV-fertőzött és mélyen labilis német–magyar származású barát (*Denis*), mindez Svájc hegyei közt.²⁵

Az A. Túri Zsuzsa-történetmesélésnek ezek szerves részeit képezik, de itt meg kell említeni, hogy akarva-akaratlan ez a szereplőgárda is akár figyelmet és közönséget vonzó lehet bizonyos körökben, hiszen néhány túlliberalizált ideológia a „kultúragyártás” terén el is várja a hasonló karaktervilág felépítését („kötelező” színes bőré, meleg, női stb. alakok akár indokolatlan szerepeltetését) egy-egy irodalmi, filmes stb. műben. De pszichológiailag is igencsak széles a *Sivatagi szél* kör- és kórképe; a barátokon, ismerősökön túl mind az Anna karakterének saját családjá, mind a férje, Miklós²⁶ és annak családjá esetében is, de még maga Anna²⁷ is nagy valószínűséggel megosztó figura lesz. Szimpatikussága, önállósága, kalandvágya, tudása, végtelen érdeklődése, kedvessége, humoros, helyenként ironikus, önironikus hozzáállása²⁸, talpraállni és alkalmazkodni képessége mellett sokan nem fogják érteni az őt bántalmazó férjéhez való viszonyát. Mások pedig, sajnos, pont ezért fogják megérteni. A bántalmazó párkapcsolat egy nagyon összetett jelenség mindkét fél részéről, egy kívülálló szemszögéből néha értelmetlen, kiváltképp az elszenvető fél passzivitása. Még a kriminálpszichológia is rengeteg olyan esetet ismer, ahol a bántalmazott, minden segítség és közreműködés ellenére is, a végsőig visszatér agresszív párjához.²⁹ Reviczky Gyula így ír az *Apai*

²⁴ A Star Is Born (2018), *Shallow* című dal (Lady Gaga, Bradley Cooper)

²⁵ „Nézd, ez (Karl) egy nagyon rendes srác. Nem olyan beteg lelkű, mint Nicolas (Miklós). Nem meleg, mint én. Nem is öngyilkosjelölt, mint Denis.”

²⁶ „Én ugyanúgy szenvedek magamtól, mint te tőlem.” (346. old.)

²⁷ „...az ember időnként önmaga ellenségeként cselekszik. Fájdalmat okoz magának, mintha ettől tisztábban láthatna. Súlyos köveket vesz a hátára, hogy súlya legyen az életének, és egyfajta célja nemesüljön az, hogy cipeli.” (187. old.)

²⁸ „...mindig úgy öltözködtem, mint akit Woodstockból szalajtottak” (155. o.)

²⁹ „Nem ismertem magamra. Hogy viselhettem el mindezt?” (56. old.) „Nem tudtam, szeretem-e még, de próbáltam magamnak bebeszélni, hogy igen.” (122. old.) „Nem féltem, inkább sajnál-

örökség átdolgozott kiadásának előszavában, amikor főhősének (Fejérházy Tibornak) egyesek által kifogásolt jellemhibáit védi: „*Inkább a tárgyilagosság lebegvén szemeim előtt, be akartam mutatni... anélkül, hogy idegen vonások becsempészése, nem az adott tényezőkből folyó helyzetek teremtése által pszichológiátlan szánalmat ébresszek iránta. Így kérem... értelmezni. Nem kér ő részvétet, csak igazságot – s azt kap is*”³⁰ – és talán Anna karakterét is ezzel a bölcs tisztességgel érdemes vizsgálni.

A *Sivatagi szél* széles spektumú, társadalom- és világképe, változatos alakjai a Svédországban élő, kortárs író, költő, Lipcsey Emőke pár évvel ezelőtti, *A vadnyúl bukfcetvet*³¹ című remekével is rokonítható.

Komolysága, súlyossága ellenére a *Sivatagi szél* egy kellemes földrajzi, gasztronómiai, kulturális kalandozás. Közvetlen, néhol a hétköznapi élőbeszéd durvaságával is kezelt párbeszédés formák, az érdekességekkel tűzdelt monologikus kikacsintások, a sokak által is ismerős zenék, filmek, könyvek, konkrét helyek (terek, éttermek, szállók, utcák stb.) említése még közelebbé, nekünk szólóvá teszük Anna történetét. Letehetetlen, egy szusszal átolvasni kívánt, ajánlott olvasmány lehet, amelynek sorai és sorsai közt óhatatlan, hogy ne találjunk számunkra ismerőset, vagy helyenként akár kicsit önmagunkra is bennük.

A *Boszorkánytűkör* kötet *Rövid*³² című verse pedig akár egy szép, hozzáillő, véletlen lírai előzmény, ekképpen sejtetik a *Sivatagi szél* hangulatát is:

*Sárga nyárban, ezüst télben,
Napsütésben, jégverésben,
Hóviharban, fagyba zártan,
Úton voltam, mégis vártam.*

*Csipkés télben, tüzes nyárban,
Jártam száz ország porában,
Megtisztultan, csendbe zártan,
Csupaszon hazataláltam.*³³

(K.U.K. Könyvkiadó, Budapest, 2019)

tam.” (191. old.) „Nehéz is megérteni. Ha nem velem történne, el sem hinném.” (203. old.) „Nelson és Beata szerint nem voltam normális, hogy visszatértem Miklóshoz.” (274. old.)

³⁰ Reviczky Gyula: Apai örökség

³¹ Lipcsey Emőke: A vadnyúl bukfcetvet, Kortárs Könyvkiadó, Bp., 2017.

³² 46. old.

³³ „Sok idő után először éreztem úgy, hogy tartozom valahová...” (263. old.)

Gutai István

„Non, je ne regrette rien...” - Jelet hagyni

Jelentés a szívdobogásról – A versmondás Piafja: Pálffy Margit

Pálffy Margit színművészt, előadóművészt a versmondás Antigonéjának, nagyasszonyának, Piafjának, főnix madárnak, korunk Dérynéjének, nő-Latinovitsnak is nevezték, ő azonban a pódium munkásának tartja magát.

Pilinszky János alapján vallja: „Nem az a fontos, hogy a madár hányszor csap a szárnyával, hanem hogy íveljen.” A kötet egy nagy ívű életpálya gyűjteménye és persze a hátunk mögött hagyott korszak lenyomata is. A közölt interjúkból, naplórészletekből, kritikákból, a gazdag fotómellékletből nyomon követhető, milyen embert próbáló küzdelmek során lett kiváló pódiumművész a soproni versmondó versenyt nyerő óvónőképzősből, akinek Latinovits Zoltán a példaképe. Tagja a Szokoly Tamás vezette veszprémi Aréna Színpadnak, azután a Nemzeti Színház Stúdiójában képezi magát, majd különböző színházakban játszik. Kritikusai a már kiváló versmondóként ismert Pálffy Margit plasztikus szövegmondását, mesterségbeli tudását, érett alakításait dicsérik. „Egyetlen ecsetvonással képes jellemet ábrázolni.” (Veszprémi Petőfi Színház – Remenyik Zsigmond: Vén Európa Hotel.) „... el tudja játszani – hitelesen – Zília átalakulását. Ravasz és odaadó, színes és szenvedélyes: igazi nő és igazi színésznő, bár ez ugyanaz.” „... légies, szinte anyagtalán kócsaghölgye és szünet utáni görbehátú öregasszonya olyan impozáns ellentét, hogy mindenképpen mesterségbeli bravúrként könyvelhető el.” (Debreceni Csokonai Színház – Heltai Jenő: *A néma levente*, Kinosita Dzsundzsi: *A selyemtollú kócsag*, *Hétalvó*. (A „tisza érzelmekre és értelmes életre vágyó Carol Cutrere szerepét mély emberséggel” játssza, „ő az előadás legnagyobb meglepetése.” (Békes Megyei Jókai Színház – Tennessee Williams: *Orpheusz alászáll*.)

Egy egész életét meghatározó találkozásra Pálffy Margit így emlékezik: „A legelső költő, akit fölfedeztem a magam számára, Szécsi Margit. Ha nem ismerem meg az ő verseit, valószínűleg soha nem állok pódiumra. Életem aranymetszéspontja, hogy a költőnőt személyesen is, haláláig ismerhettem.” Az előadóművész hat műsört állított össze és mutatott be Szécsi Margit verseiből. Az elsőt „*A látható ember*” címmel 1975-ben, ezt követte a „*Sikolts igazán, s halj meg*”, *A szívárvány beszéde*, *a Madár-e az Denevér*, *az Ember-énekű Ember*, *a Jelentés a szívdobogásról*. Az ő és Nagy László, Csoóri Sándor, Hervay Gizella, Szilágyi Domokos, Kondor Béla és Márai Sándor verseiben találta meg a *tiszta forrást*. A könyvben olvasható Pálffy Margit legfontosabb előadóestjeinek műsorvázlata is, ösztökélve e sorok íróját is: vegye kézbe (újra) a bennük felsorolt költeményeket. „*Jelentés a szívdo-*

bogásról; „Ez a nyár”; Üzenek lovat”; „Valaki önarcképe”; „Szindbád hazamegy”; „Különvonatban”; „Kussoltat a sors”; „Annak, aki szeret”; „A macskaprémkalapos hölgy”. A csak vájt fülűeknek szánt, freskóverseket tartalmazó, eddigi életműve szintézisét jelentő „Szimfónia.”

Pálfy Margit előadóművészi teljesítményéről is van kritikai válogatás a kötetben. Méltatói érzékenységét, empatikus készségét, imponálóan tiszta kiejtését, briliáns beszédtechnikáját, jó ritmusérzékét emelik ki. „Sokszor megdöbbeneti közönségét változatos stílusával.” „Hihetetlen erővel, dinamikával, szenvedéllyel, indulattal mondja a verseket.” „Versmondása bartóki értéket képvisel.”

Pálfy Margit nemcsak Amerika, Ausztria, Ausztrália, Németország, Olaszország, Svédország, Szlovénia... magyarjainak vitte el költőink üzenetét, hanem itthon is mondta irodalmi múzeumban, egyetemi színpadon, gimnáziumban, művelődési – és faluházban. Erről a DVD-melléklet is tanúskodik. Ezekon a felvételeken láthatják a nézők, amint a pódiumművész hatásos koreográfia alapján gazdag gesztuskészlettel *eljátssza* a verseket, monodrámát formál belőlük.

„Egy-egy estem soha nem produkció, de kinyilatkoztatás, és szeretném, ha ünnep lenne és egyben TERÁPIA, erőt adó és sugárzó. Színes beszéddel, gazdag gesztusokkal, érzelmi tűzijátékkal beírni magam a lelkekbe – erre vállalkoztam” – mondja hitvallását egy interjújában. „Én egyedül járom ezt a göröngyös utat. A körön kívül állok... Szeretném, ha estjeim ünnepet jelentenének az emberek számára, mert szeretném őket kiemelni a hétköznapi kenyérharcából és a politika ridegségéből.”

Nagy Gábor a kötet előszavában Pálfy Margit küldetésének drámáját is összefoglalta: „Nincs magányosabb, magára utaltabb, nincs konokabb, öntörvényűbb, és nincs... sikerében fenségesebb, megvalósulásánál teljesebb a pódium deszkáján átlényegülő embernél, az előadóművésznél.”

Pálfy Margit nem plüssverseket (Kányádi Sándor kifejezése!) mond; „nem állt szóba a szürkével”, nem lett a szürkék hegedőse. Vezérelje tovább az indulat, a szenvedély, a látvány szentháromsága.

„Jelentés a szívdobogásról.” A versmondás Piafja, Pálfy Margit. A kötet anyagát Torma Mária állította össze, szerkesztette és a szöveget gondozta Agócs Sándor. A DVD-melléklet Belicza András, a fedélterv Illés Zoltán munkája. A kötetben látható fotók Pálfy Margit gyűjteményéből valók.

(*Antológia Kiadó, Lakitelek, 2019*)

Csontos Márta

Útkeresők kálváriája

Farkas Csaba: Festett ösvény - Járatlan úton

A szegedi születésű író és publicista, Farkas Csaba sokadik szépirodalmi kötetében – mely két kisregényt kínál az olvasónak – korábbi műveiből már ismerős karakterekkel találkozhatunk. Zamfiri és Thakács, úgy tűnik, végigkísérik a szerző életútját. Az írósrstéma megközelítésében, annak ellenére, hogy ismert személyekkel találkozunk a kötet lapjain, Farkas Csaba újszerű megközelítésben tárja elénk a napjainkban is örökzöld témát: az író elismerését, elfogadását vagy éppenséggel elutasítását; egészen sajátos, kesernyős-ironikus, olykor groteszk, jellegzetesen 'Farkas Csaba-i' látásmóddal analizálja a helyzetet szerző a maga meghökkentő meztelességében.

Nem tudni pontosan – az író személyes élettényei ismeretének híján – mennyi saját élményből fakadó traumatapasztalatot épít a szerző karaktereibe, sejthető mégis, a háttérben ott van az író minden tudatosan felidézett és a tudatalattiból előhívott pozitív és negatív életérzése. Szinte szánkba adja T. A. Edison megfontolandó kijelentését. „Nem vallottam kudarcot, csupán találtam tízezer módot, ahogy nem működik.”

A *Festett ösvények*ben megrajzolt Zamfirrit (egyébként már *A közelítő házban* is találkoztunk vele) adottságainak tudatában sem hatja át a felsőbbrendűség esszenciája, de a sikertelenség fájdalmas élményeit átélve beilleszkedési zavarok kísérik végig mindennapjait. A szerző rögtön az elején úgy fogalmaz, hogy nem kár a gyönge emberekért, „akiket arról lehet felismerni, hogy ha látják, nem kell a másiktól tartaniuk, fölényessé válnak és gonosszá”.

Farkas Csaba nem véletlenül kíséri és kísérti önnön életútját a maga teremtette írói karakterekkel. Az élménytartalmak jó adag iróniával történő feltöltése nyilvánvalóan a szerzőönmegfigyelésének és önanalízisének az állapota, amikor nem tud hősére abszurd humor nélkül tekinteni, mégis mindvégig függőségben van vele.

A kisregény történéseinek több szinten, de egyidejűleg párhuzamosan futó vonalvezetése végigkíséri Zamfiri kapcsolatait a szebbik nemmel. A fiatal tárcaíró mindennapjait meghatározzák szerelmei, melyekben a női nem titkait feltárni szándékozó férfi hosszabb-rövidebb, eltűnő-visszatérő kapcsolatait tárja fel. Az elfogadás, az értetlenségből fakadó távolságtartás, majd a néha kényszerű, máskor meg örömmel vállalt visszatérés stációit követhetjük végig. Ez a kapcsolatanalízis a szerzőben hatalmas pszichikai erőket szabadít fel, melyeknek romboló vagy építő hatása az egyént vagy a cselekvőképesség tetőpontjára emeli vagy a mélypontra csúsztatja;

olykor a kettőt egymásba oldja. „Az emberek többnyire egy életet élnek, ezzel szemben Zamfiri több fő-és hatezer mellékéletet él egyidejűleg, ugyanakkor pedig egy felet sem”.

A szereplő abszurd megközelítése legtöbbször mikroszinten tárja fel a szubjektum reflexióit létezése történetében, traumatapasztalatai nem ébresztenek kétségbeesést vagy sajnálkozást az olvasóban, egyszerűen elfogadtatja: ilyen az élet. Farkas Csaba Zamfiri gondolatmenetét meghökkenítő ötletekkel, a konvenciókat felborító hihetetlen szituációkkal fűszerezi, melyek a tartalmi kifejezés hatásos megoldásait reprezentálják. A *Festett ösvény* olvasása közben eszünkbe jut Monthy Python Flying Circus-a is vagy a Holló Színház. Ennek illusztrálására idézzünk néhány sort a műből, mely Zamfiri tudatalattijának legmélyebb bugyraiba visz le bennünket. „... az egyenlet, mellyel tán még ő is kifejezhető, mint egy nem létező nyelven írt, sosem volt szöveg, mely – lám! – mégis előkerült valahonnét. Kémiai összetétele vegytiszta csillagpor, illetve tesztó- és androszteron, utóbbiak által nagyfokú fehérje- s fruktóztermelésre képes, többféle ízesítéssel (vanília, őszibarack, puncs), melyet csakis női fogyasztók részére állít elő, akár egy előzékeny fagyaltkeverőgép; talán ez is hozzájárul a „gépmember” titulus elnyeréséhez.”

Olvasás közben felmerül a befogadóban a kérdés, mennyire tud Zamfiri küzdeni elherdált tehetségéért, hiszen leginkább önmaga ellenségeként lép fel. Ennek ad hangot következő gondolatával is. „Ha megcsillan valami abból, amit tudsz, dobsz rá rögtön néhány lapát földet. Te élve temeted el magad”.

Zamfiri életvezetését, mint láthatjuk, megszámlálhatatlanul sok, többé-kevésbé fontos nő ismerőse alakítja, kapcsolatait értelmetlennek látszó helyzetek befolyásolják, mindez azonban korántsem szervezettség nélküli, még akkor sem, ha a reális és az imaginárius egyazon pillanatban jelentkezik. Ebben a sajátos asszociációs rendszerben a zavarkeltés látszólagos, nem sodor magával bennünket a dictée automatique rendszertelensége. Olvasás közben Albert Camus *Sziszüfosz mítosza* is eszembe jutott, aki úgy látja, hogy az ember olyan világban él, ahol nem találja a helyét, így nem is értheti a világ dolgait igazán.

Hogyan jellemezhetnénk Zamfiri személyiségét összegezve? Sérülékeny, narcisztikus, kudarcorientált, magába forduló. Mindig érzi, hogy többet érdemelne, de nem kaphatja meg. Zamfiri szenvedélyes élete pedig egészséges narcizmusra épül, ezért fáj neki a kudarcok sorozata, de nem határozza meg személyiségét. Nem véletlenül foglalkozik Farkas Csaba egy nemrég publikált írásában az alkotó pszichológiájával, a műalkotás létrejöttéhez szükséges lelkiállapottal, mely oly nagymértékben különbözik a „normális” emberektől.

A szövegbeli álomvilág narkotikumként hat az olvasóra, éber állapotban pedig várja a valóság „kőkemény medvetalpa”, hiszen nincs útmutatás, ha „festett az ösvény”, nagyon könnyű tévelyegni.

Hihetetlen szuggesztív részlet a járdára zuhant kapu leírása, ahol a nyitott ajtón keresztül nem mehet az ember sehova, ott az áthatolhatatlan beton, nem léphetsz be, akadályba ütközöl. Ilyen módon válik a lezuhant kapu a kirekesztettség szimbólumává. S ha mégis megnyílik a kapu, a gyenge fényben nem láthatod az utat, nem veszed észre a lehetőséget a homályban. Sokszor ez az író sorsa is. „Minél inkább nem akar valamivé lenni az ember, annál inkább az lesz, látszólag legalábbis. Külsőre enged a nyomásnak, azt ír, amit elvárnak tőle, bévül azonban, érintet- és érintetlenül marad, ami mindig is volt, ott villog a kristály, a sugárzó KŐ”.

Míg a *Festett ösvény* vakvágányra vezeti karakterét, s az útkeresésben tanácstalanul magára marad, a második kisregény író szereplője, Thakács, *járatlan úton* börtorkál elszalasztott és nem létező lehetőségek között. Számtalanszor át kell élnie a visszautasítást és a meg nem értést, szembesülnie kell az írórsors keserveivel; elfogadás hiánya, elhallgattatás, önkéntes elvonulás a világtól. A sorsát és cselekedeteit befolyásolni képtelen individuum mellőzöttségérzését át kell élnie. Ezt a „tanult tehetlenséget” szimbolizálja a magányos pad leírása a kisvárosi szürkeségben. Ez a pad közvetlenül egy falra néz, aki oda leül, a teljes elszigeteltség és a magára maradottság foglyának érezheti magát. „Aki arra a padra leül, nem kerül szemközt semmivel, csak a szürke fallal...[...] Valamit mégis tennie kell, erőt kell gyűjteni, megszüntetni az örömrzésre való képtelenséget, erőt kell gyűjteni az újjászületés előzményéhez, azaz a meghaláshoz”.

Thakács az Anemone-mítosz segítségével az élet újrateremtésének lehetőségét is megfogalmazza. (A nagyvárosban élő sikeres költőné nevével már korábban is találkozhattunk Farkas Csaba írásai között, nevezetesen a *Magánbirodalom* című antológia 2009-ben megjelent kötetében.) Az ünnepezt költőnőtől 200 kilométerrel távolabb élő Thakács Anemone-örülete, a jelképes ’szív-sírkő’ az ’előrehozott halál’ lehetőségét közvetíti. Vajon hogyan lehet túljutni a mellőzöttségen? A szerző erre keresi a választ, mert versenyhelyzet az élőhalottak között is van, a kérdés „kit felejtenek el gyorsabban, ki éri el hamarabb a tengert?”

Nem nehéz levonni a végső konklúziót. Az alkotó, az író életút vonal térképét szinte lehetetlen megrajzolni, a siker forgóajtaján nagyon nehéz a megfelelő pillanatban belépni. De feltérképezhetjük az írórsorsszindróma tüneteit, együtt érezhetünk azokkal a lelkekkel, akik szeretnének sátrat verni a maguk telkén, de nem tudják a környezeti viszonyokat elfogadni, nem tudnak a konvenciókba belesimulni, túlzott nyitottságuk fokozottan sérülékennyé teszi őket. A két kisregény pszichológiai-pszichiátriai eseteleírás rendkívül szuggesztív ábrázolásmóddal, a könyvet lehetetlen le- tenni, végig kell olvasni együttőhelyünkben.

Mindenkinek jó szívvel ajánlom.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020)

Zsirai László

Ladányi András: Halotti maszkoddal kezemben – interjúk, vallomások, dokumentumok Váci Mihályról

A harmadik évezred küszöbén jelent meg Ladányi András *Váci Mihály „Élj tiszta tüzeidben”* című könyve, amelyben kortárs alkotóművészek, a költő főiskolai osztálytársai, tanárok és diákok beszélnek Vácihoz fűződő emlékeikről, vallanak közös élményeikről, illetve szellemi-lírai jövőjének körülményeit igyekeznek nagytitkos alá helyezni, megfogalmazni. E nagy sikerű interjúkötet folytatása, a *Halotti maszkoddal kezemben* című könyv bővíti a Váci-hagyományok tárházát.

Az új könyvben nyilatkozóak irodalmárok, színművészek és különféle foglalkozású emberek, akiket az köt össze, hogy Váci Mihály személyes ismerősei, barátai vagy pártfogoltjai voltak. A „Nemzet Színésze” megtisztelő címet méltán elért Avar István a nép költőjének nevezi Vácit, akinek verseiből Solymosi Ottó irodalmi szerkesztővel és rádiórendezővel állította össze *A sokaság fia* című nagylemezt. Erre a lemezre tizenhat Váci-verset mondott a népszerű színművész, közöttük kedvencét, az *Ezt! Itt! Most!* címűt. Sellei Zoltán előadóművész, aki kívülről tudja elmondani Váci Mihály *Utazás Bürokronéziában* című szatírját, Váci fontos színpadi bemutatkozásainál sikerkovácsként volt jelen. Az irodalomtörténész dr. Fenyő István a Szépirodalmi Kiadó szerkesztő-lektoraként ismerkedett meg Váci költészetével, s híve lett. Dr. Nagy Károly irodalomtörténész a költő és a nyugati magyarság kultúrát erősítő kapcsolatáról nyilatkozik. Czine Mihály özvegye irodalomtörténész férje és a költő barátságáról beszél, dr. Pucskó József orvosprofesszor a költővel és annak feleségével történt első moszkvai találkozására emlékezik. Toldi Éva veszprémi újságíró Váci biblikus költészetét elemző tanulmányáról és személyes élményeiről számol be. Marafkó László vietnami kiküldetése során kereste a Vácira vonatkozó emlékeket, s halálának körülményeiről tudósít. Rokonok, barátok, ismerősök emlékeznek vissza Váci Mihály életére, művészeti és egyéb tevékenységére.

Ezekből az újabb, terjedelmes és tartalmas beszélgetésekből, dokumentumokból következtethet az olvasó a Váci költeményeiből sugárzó emberség valós hátterére. Szinte valamennyi „megszólaló” emlékezéséből a költő őszintesége emelkedik ki. Ám nem csupán az elemi fontosságú versek kapnak szerepet, sokkal inkább előtérbe kerül Váci embersége a hétköznapokban megtapasztalt viselkedése szerint. Sokszor nehéz helyzetekben is képesnek bizonyult a gondokat sem palástoló nyelven szólni, s a megoldásokban tevékenyen segíteni mindazoknak, akik kiérdemel-

ték a gondoskodását. S ez utóbbihoz gyakorta egészen egyszerű emberi tényező elegendőnek bizonyult. Váci a jóság missziója volt valójában, ezért élt, ezért írt, ezért dolgozott. A történelmi eseményeket szintén az emberiség tekintetével szemlélte. Védencévé vált az ezek kiszolgáltatottságában eligazodni próbáló, jövőjét építeni kész ember. Ma is érvényes humanizmusa.

Milyen egyéniség húzódott meg népszerű versei mögött? Milyen gondok foglalkoztatták? Milyen történéseket élt át, s milyen körülmények között halt meg? Mennyire őrzi az emlékezet legendás hírű alakját? Miért leltek otthonra versei az olvasók szívében, és miért ne tehetnék ugyanezt az időközben felnőtt újabb generáció esetében is? Ilyen és ezekhez hasonló kérdésekre keres választ a szerző. A magyar nép szívében következetesen találtak otthonra Váci Mihály versei, s e kötetben a költővel kapcsolatos új dokumentumok is érdeklődésre számot tartóan láttak napvilágot. Jelen van a könyvben néhány Váci-vers, a feledés homályától megmentett személyes vonatkozású levél, és a költő 1956-os naplójának hasonmás. Megindító a könyv írójának *Halotti maszkoddal kezemben* című lírai jegyzete, a Váci iránti elkötelezett hűség hiteles szellemi bizonyítéka.

Ladányi András önzetlen vállalkozása, hogy Kossuth-díjas költő földijének az emlékét ápolja, s ehhez a szándékához az országos Váci Mihály Kör valamennyi tagja csatlakozott. Váci Mihály emberi-esztétikai értékeinek ismeretét kitűnően szolgálja ez a hézgapótló mű. Az írásokat gazdag fotódokumentum-anyag egészíti ki.

(Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Váci Mihály Társaság Kulturális Egyesület – Nyíregyháza, Váci Mihály Kör – Budapest, 2006)